

SMURTO ŠEIMOJE PREVENCIJA: UŽSIENIO ŠALIŲ PATIRTIS

Asistentė Brigita Palavinskienė

Lietuvos teisės universitetas, Teisės fakultetas, Kriminologijos katedra, Ateities g. 20, 2057 Vilnius
Telefonas 71 46 18
Elektroninis paštas asvela@takas.lt

Pateikta 2001 m. vasario 20 d.

Parengta spausdinti 2001 m. kovo 29 d.

Recenzavo Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Kriminologijos katedros vedėja doc. dr. G. Babachinaitė ir šios katedros prof. habil. dr. J. Galinaitė

Santrauka

Šeimasis smurtas – tai viena didžiausių problemų visame pasaulyje. Šeiminio smurto padariniai yra labai skaudūs, o jo keliami fizinė, moralinė ir finansinė žala – milžiniška. Nepaisant to, visuomenė neskuba su juo ryžtingai kovoti.

Beveik visais atvejais šeiminio smurto aukomis tampa moterys ir/ arba vaikai. Neretai specialistai šį reiškinį taip ir vadina – „smurtas prieš moteris ir vaikus“. Vyrai šeiminio smurto atveju ypač retai tampa nukentėjusiais ne vien todėl, kad jie paprastai fiziškai stipresni, bet ir dėl įvairių socialinių priežasčių.

Susidomėti šia socialine problema paskatino tai, jog Lietuva neturi reikiamos kovos su šeiminio smurto apraiškomis patirties. Kai kuriose išsivysčiusiose valstybėse ši problema nagrinėjama apie 30 metų, o Lietuvoje tai pradėta daryti visai neseniai, be to, visuomenė naujoves šioje srityje priima labai nepatikliai ir nenoriai. Mūsų šalis iš esmės neturi išsamios strategijos, skirtos kovoti su šeiminiu smurtu. Anksčiau ar vėliau ją reikės parengti ir įgyvendinti, nes visame pasaulyje nepasitenkinimas šeiminiu smurtu didėja. Todėl būtų tikslinga pasinaudoti užsienio šalių institucijų praktika ir veiklos strategija, kuri ir bus apžvelgta šiame straipsnyje. Tai leistų mūsų šalies institucijoms bei organizacijoms, taip pat visuomenei greičiau ir veiksmingiau užkardyti šeiminių smurtą, suteikti realią pagalbą jo aukoms.

Praktinė pagalba smurto aukoms

Pastaruju metu šeiminio smurto problemos dažnai nagrinėjamos Lietuvos spaudoje ir publicistinėse televizijos laidose. Deja, į tokio pobūdžio nusikaltimus visuomenė atkreipia dėmesį tik tuo atveju, jeigu auka – seksualiai išnaudojamas vaikas. Drįsčiau teigti, kad toks visuomenės abejingumas konfliktuojančioms šeimoms yra tikrai neleistas, nes juk smurtas gali ateiti į kiekvienus namus, su juo galime susidurti bet kur ir bet kada. Buitinio smurto aukomis gali tapti moterys ir vyrai, jauni ir seni, turtingi ir vargšai, socialiai privilegijuoti ir neprivilegijuoti, politiškai įtakingi ir neturintys politinių galių [1, p. 11].

Vaikų patiriamas smurtas ir prievarta yra didelė problema, kurią reikia nedelsiant spręsti. Deja, jai, mano nuomone, skiriama nepakankamai dėmesio. Juk toli gražu ne visi prievartos atvejai atskleidžiami. Priežasčių čia galima nurodyti keletą: aukos, jausdamos gėdą ir kaltę, dažniausiai būna linkusios tylėti; nepavyksta surinkti reikiamų įrodymų norint įrodyti nu-

sikaltimą vaikui; nepakankama teisinė bazė; reikiamai nebendradarbiauja skirtingos vaiko interesais bei teisėmis besirūpinančios institucijos. Policijos pareigūnams trūksta bendravimo su nukentėjusiomis nuo smurto moterimis bei vaikais įgūdžių, o įvairios apklausos procedūros dar labiau sustiprina neigiamus išgyvenimus ir t.t.

Kaip žinoma, daugelyje užsienio šalių šią problemą bandoma spręsti jau ne vienerius metus ir, manau, gana sėkmingai. Kiekvienoje šalyje kovos su šeiminiu smurtu strategija gali būti skirtinga, tačiau ta patirtimi galėtų pasinaudoti mūsų šalies policijos, prokuratūros, sveikatos bei socialinių įstaigų darbuotojai, moterų grupės ir vyriausybės institucijos. Šiame straipsnyje bus pateikta kelių šalių (JAV, Suomijos, Švedijos, Olandijos) institucijų kovos su šeiminiu smurtu strategija ir taktika.

JAV institucijų veikla, susijusi su pagalba smurto aukoms

Pasak JAV specialistų, laikui bėgant smurtas šeimoje įgauna vis didesnį mastą. Geriausiai šį teiginį iliustruoja statistikos duomenys [2, p. 19]. Tyrimas, atliktas JAV parodė, kad dauguma (73–85 proc.) moterų iki santuokos smurto nepatiria. Po vedybų pastebima tendencija, kad smurto atvejų vis daugėja, o pats smurtas darosi vis žiauresnis. Jeilio universitetinės ligoninės duomenimis, kai kurios moterys dėl traumų kreipėsi 11 ir daugiau kartų. Kaip žinoma, moterys, negalinčios apsiginti nuo smurtaujančio vyro arba sugyventinio, negali apginti ir savo vaikų.

JAV tyrimų duomenimis, prievartautojai dažniausiai būna vaiko artimiausios aplinkos nariai, t.y. tėvai arba patėviai, nuo kurių vaikas būna priklausomas. Mergaitės iš labai griežtų šeimų dažniau tampa aukomis, nes jos auklėjamos paklusti ir yra susikūrusios stereotipą, kad moterys priklausomos ir nelygiateisės. Iš tikrųjų moterys visuomenėje yra labiau priklausomos nuo vyrų, o vyrams būdingas savininkiškas mąstymas. Prievartą gali skatinti agresyvumas bei bendravimo kompleksai, o agresyvumą – pati visuomenė. Taip vyrai išmoksta problemas spręsti jėga. Seksualiai išnaudodami vyrai patenkina savo jėgos ir dominavimo poreikius.

Manoma, kad asmenys, patyrę prievartą arba smurtą, dažniau patys tampa smurtautojais. Tyrimų duomenimis, vaikus dažniausiai skriaudžia impulsyvūs, bejėgiai, nesivaldantys tėvai. Smurtas ir prievarta susiję su narkotikų bei alkoholio vartojimu. Rizikos grupei priklauso ir psichiškai nesveikų tėvų vaikai. Gan dažna nuomonė, kad smurtaujantys vyrai neretai yra psichikos ligoniai. Ši nuostata buvo paneigta, JAV ištyrus smurtaujančius vyrus. Gauti rezultatai parodė, kad tik keliems iš tirtųjų medikai galėjo diagnozuoti kokią nors psichikos ligą [4, p. 13].

Dažnai prievartos faktą patikėti sunku, nes nusikaltimą padaro iš pažiūros normalus vyras. Kuo asmuo respektabilus, tuo daugiau nepasitikima vaiku ir jo pasakojimu. Prievartos šeimoje atveju moterys dažnai pačios gina smurtautoją, bando jį pateisinti, sumenkinti vaikui daromą žalą. Dauguma tėvų mušimą laiko auklėjimu. Prievartos iškėlimas į viešumą susijęs su gėdos jausmu. Vaikų prievartautojas gali būti net ir labai aktyvus vaikų teisių gynėjas, mokytojas, treneris, kurio socialinis vaidmuo padaro vaiką priklausomą. Nereti prievartos atvejai mokyklose, internatuose.

JAV specialistų duomenimis, daugiau smurto sulaukia hiperaktyvūs, nepaklusnūs vaikai, kurie dėl savo elgesio ir charakterio gali tėvus išprovokuoti. Dažniau prievartos aukomis tampa invalidai, nes jie labiau priklausomi. Prievartą skatina ir įvairios šeimos krizės.

Patyręs prievartą vaikas praranda pasitikėjimą, išgyvena kaltę, gėdą, bejėgiškumą, jį kankina baimė, abejonės. Toks vaikas užsisklendžia savyje.

Įbauginti vaikai dažnai nediršta išsipasakoti. Dėl to, kas nutiko, jie pradeda kaltinti save. Vaikui atrodo, kad jis mažai priešinosi ir pan.

Vaikas dažnai nemoka papasakoti to, kas jam nutiko. Jei prievartautojas yra artimas žmogus, vaikas tyli, nes nenori prarasti tėvo, įskaudinti motinos ir pan. Suaugusieji pasinaudoja vaiko priklausomybe nuo jų, smurtauja, grasina, papirkinėja. Kartais vaikai kalba apie tai netiesiogiai, sakydami, kad bijo suaugusio žmogaus, tik ne visada artimieji į tai atkreipia dėmesį.

Vaikui atrodo, kad jis pats suteikė progą, nes kartais iš tiesų sunku nustatyti ribą tarp švelnumo ir seksualinio išnaudojimo. Auka priima suaugusiojo primestą kaltę. Atitinkamai mažėja savęs vertinimas, didėja užsisklendimas bei atsiribojamas.

Išsivysčiusios valstybės, tarp jų ir JAV, įgyvendina projektą, kurį galima pavadinti „**Koordinuota bendruomenės intervencija**“. Šio projekto tikslas – pažaboti šeiminių smurtą [3, p. 89]. Projektas vienija visas su šeiminiu smurtu kovojančias organizacijas: teisėtvarkos institucijas, nevyriausybinės moterų organizacijas, socialinius darbuotojus, medicinos įstaigas, valdžios atstovus bei kitas visuomenės grupes. Toks suvienijimas leidžia parengti bendros kovos su šeiminiu smurtu programas, kurios yra daug veiksmingesnės už pavienių organizacijų rengiamas programas. Bendrose programose numatomos kiekvienos organizacijos pareigos šeiminio smurto atveju bei įtvirtinamas susitarimas bendradarbiauti. Be to, paskiriamas administratorius (asmuo arba atskira organizacija), kuris prižiūri visos sistemos darbą ir kontroliuoja, kaip jos nariai vykdo savo pareigas.

Labai daug dėmesio skiriama tokiai problemai kaip prievarta vaiko atžvilgiu. **JAV**, sužinojus apie prievartą patyrusį vaiką, pranešama vaikų teisių apsaugos tarnybai. Kruopščiai atliekama medicininė apžiūra. Sprendžiama, ar reikia izoliuoti vaiką nuo tos aplinkos. Kalbama su vaiko motina siekiant sužinoti jos požiūrį į tai, kas įvyko, ir sprendžiama, ar gali ta motina apsaugoti vaiką nuo smurtautojo. Jeigu tai neįmanoma, vaikas atskiriamas nuo šeimos, kad prievartos atvejai nepasikartotų. Dažnai pasitaiko, kad nukentėjusi moteris arba vaikas yra bejėgiai ką nors pakeisti, nes jie paprasčiausiai neturi kur eiti. Net ir tokioje valstybėje kaip JAV, kur egzistuoja aktyvūs moterų judėjimai, šeiminio smurto aukų prieglaudų yra net tris kartus mažiau nei benamių gyvūnų prieglaudų [6].

Užtikrinti smurtą bei prievartą patyrusio vaiko saugumą – vienas svarbiausių tikslų.

Pagalbos organizavimas tokiais atvejais reiškia, kad reikia suteikti medicinos, psichologinę bei socialinę pagalbą aukai ir visai jos šeimai: motinai, seserims, broliams, taip pat ir smurtautojui. Pas mus pagalba dar menkai organizuota.

Taigi užsienio šalyse kuriami specialūs **vaikų paramos centrai**, kuriuose tiriami prievartos atvejai ir suteikiama pagalba nukentėjusiems vaikams. Šiuose centruose dirba skirtingų vaiko interesus ginančių institucijų atstovai. Juose sukuriama jauki ir saugi aplinka. Čia vaiką galima apklausti ir taip išvengti daugkartinių apklausų skirtingose instancijose, suteikti reikiamą pagalbą tiek jam, tiek jo šeimos nariams. Vaikų paramos centruose dirba psichikos sveikatos specialistai, medikai, teismų atstovai, policijos pareigūnai bei kitų vaiko teises ginančių tarnybų darbuotojai, todėl vaikui suteikiama didesnė parama.

Centruose nagrinėjamos prievartos bylos, kaupiama informacija, atliekami medicinos tyrimai, skiriamas reikiamas gydymas, psichologinė pagalba vaikui bei jo šeimos nariams. Čia vyksta grupiniai terapijos seansai prievartos aukoms ir jų šeimų nariams. Centruose specialistai keičiasi reikiama informacija, konsultuojasi, kruopščiai nagrinėja prievartos atvejus, bendrauja su vaiku bei jo šeimos nariais. Dėl to mažėja klaidų tikimybė. Dažnai centruose organizuojami įvairūs mokymai, visuomenė informuojama apie vaikų prievartą.

Vaikų paramos centro koncepcijos pagrindas – nuomonė, kad intervencinė sistema turi būti jautri vaikams, patyrusiems prievartą, ir jų šeimoms, turi gerbti kiekvieno vaiko individualybę bei atsižvelgti į jo poreikius.

1986 m. JAV sukurta Aukų visapusiškos apklausos programa, kuria remiantis atliekama bendra apklausos, medicininė ekspertizė bei teikiama reikiama pagalba vaikui. Šios programos tikslas – sumažinti apklausų skaičių. Apklausoje dalyvauja policijos, vaikų apsaugos tarnybų darbuotojai, medikai, socialiniai darbuotojai. Vaiką apklausia patyręs ir kompetentingas žmogus, dažniausiai – socialinis darbuotojas. Kitų suinteresuotų institucijų atstovai stebi apklausą per vienpusį veidrodį. Po apklausos jie gali pasikalbėti su apklausiančiuoju, sudaryti veiklos planą, pasitarti. Pediatras atlieka medicinos apžiūrą. Nauja daugialypė apklausa, palyginti su policijos atliekama apklausa, daug efektyvesnė. Kita vertus, JAV specialistų nuomone, policininkams išmokus kalbėtis su vaiku, prievartos atvejų atskleidžiama daugiau. JAV skatinama kurti regioninius centrus, kuriuose komandos principu dirbtų įvairūs specialistai. Vaikų apklausa neveiksminga, jei ji atliekama ligoninės priimamajame arba policijos komisariate neturint specialaus kambario, tam specialiai nepasirengus.

Smurto ir prievartos prevencija. Kad vaikai patirtų kuo mažiau prievartos bei smurto, svarbu visuomenę, ypač jaunimą, šviesti. Daugelyje šalių prievartos vaikų atžvilgiu problemos tapo visuotinės polemikos objektu. Buvo parengti išsamūs pranešimai vyriausybei. Visuomenė ir vaikai supažindinti su vaiko teisėmis. Svarbus prevencinis darbas atliekamas mokyklose.

Prevencijos tikslas – sustiprinti šeimą bei artimiausią vaiko aplinką, mokyti tėvus auginti bei auklėti, suprasti vaiką, padėti šeimoms. Namai ir mokykla yra labai svarbūs vaiko vertybių sistemai bei charakteriui formuoti. JAV tyrimai parodė, kad vaikas po traumos daug greičiau atsigauja, jei lieka namuose ir jeigu dirbama su visa šeima, nes asocialiems tėvams patiems dažnai reikia pagelbėti arba net juos gydyti. Skurdas, išsilavinimo stoka, ekonominė izoliacija gali padidinti prievartos tikimybę. Todėl būtinos tam tikros smurto ir prievartos prevencijos programos.

P. Stanislavskio tarptautinio prievartos prevencijos centro prevencinė programa įgyvendinama 32 JAV valstijose ir 10 šalių. Programa plėtojama nuo 1978 m. ir yra pirmas visuomeninis projektas. Šioje programoje jau dalyvavo 5 milijonai vaikų. Programa skirta mokytojams, šeimos nariams bei vaikams. Jos **tikslas** – supažindinti programos dalyvius su prievartos prevencija, suteikti žinių, kaip elgtis vaikams kritinėse situacijose, kur kreiptis pagalbos.

Mokytojai per paskaitas visapusiškai informuojami apie vaikų užpuolimus ir jų prevenciją, apibūdinama, kaip turi elgtis ir atrodyti nukentėję vaikai, kad mokytojai galėtų laiku pastebėti smurto vaiko atžvilgiu požymius bei jam padėti. Suteikiama informacija, kaip vaikui padėti, kur kreiptis, kam pranešti. Aptariama, kaip mokytojai turėtų dirbti su vaikais, kalbama apie mokyklų reikšmę informuojant visuomenę apie smurtą ir prievartą vaikų atžvilgiu.

Paskaitų tėvams metu pateikiama panaši medžiaga, tačiau kaip prevencijos priemonė daugiau pabrėžiamas suaugusiųjų bendravimas su vaiku. Tėvai mokosi kalbėti su vaikais apie galimus užpuolimus bei smurto atvejus, padėti vaikams pasijusti saugesniems, svarsto, kaip jų pačių patirtis paveikė jų elgesį su vaikais.

Vaikų užsiėmimai – trečioji programos kryptis. Diskutuodami ir žaisdami vaikai mokosi atpažinti pavojingas situacijas ir jų išvengti, mokosi išlikti saugūs. Vaidinamos ir aptariamos tikroviškos situacijos, o paskui aiškinamasi, kaip teisingiau pasielgti, kaip apsisaugoti. Sukuriamos situacijos, kuriose nukentėjęs vaikas kreipiasi pagalbos į suaugusiuosius, pavyzdžiui, į auklėtoją. Nagrinėjamos situacijos, kai prievartą vaikai patiria iš kitų nepilnamečių (mokykloje), suaugusių nepažįstamų asmenų ir vaiko artimiausios aplinkos narių, kuriuos vaikas pažįsta ir kuriais pasitiki.

Tokių užsiėmimų metu vaikai, tėvai bei mokytojai daugiau sužino apie apsisaugojimo būdus, kurie vaikams padeda jaustis saugesniems. Svarbiausia – pabrėžiama vaiko teisė būti saugiam ir laisvam, sustiprinamas ryžtas pasipriešinti prievartai.

Tokias programas turime rengti ir mes.

Suomijos institucijų veikla, susijusi su pagalba ir parama smurto aukoms

Šiai problemai spręsti Skandinavijos šalyse skiriama ypač daug dėmesio. Ne išimtis ir Suomija.

Suomijoje įkurta **11 krizių centrų**. Visada pabrėžiama, jog bet kokio amžiaus moterims ir vaikams yra teikiamas prieglobstis globos namuose.

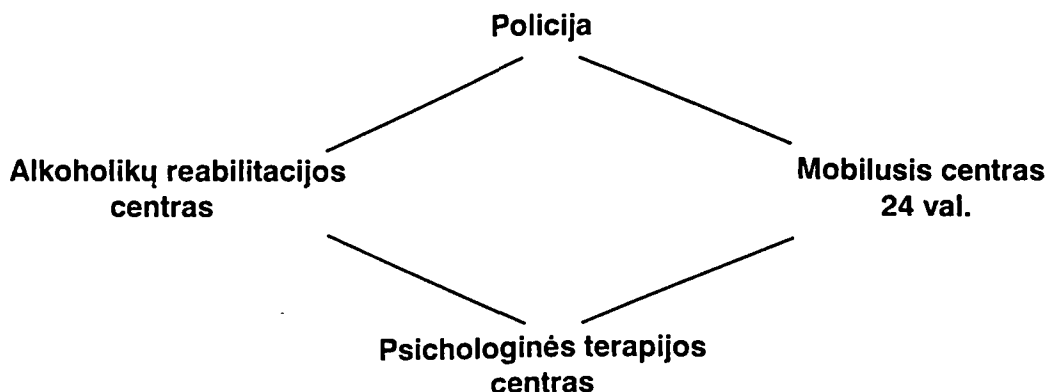
Pasak Suomijos specialistų, pagalbą reikėtų teikti ir vyrui smurtautojui. Su smurtautojais iki šiol susidurdavo tik policijos pareigūnai. Pagalba smurtautojams pirmiausia pradėta teikti Norvegijoje. Tokia pagalba kartu su policija teikiama visą parą. Labai svarbu dirbti ne su visa šeima kartu, o su kiekvienu nariu atskirai.

1993 m. Suomijoje buvo įkurtas specialus pakomitetas, skirtas tyrinėti smurto moterų atžvilgiu problemą. Sukurtas projektas „Smurto moterų atžvilgiu prevencija“, kuris turėtų būti įgyvendinamas tarptautiniu mastu. Taip pat šioje šalyje Lyčių lygybės konsultacinis komitetas įsteigė specialią sekciją, organizuojančią fizinės ir seksualinės moterų prievartos studijas ir rengiančią prevencijos priemones. Ji vadinama Kovos su smurtu moterų atžvilgiu sekcija. Viena iš pagrindinių jos funkcijų yra užtikrinti, kad šią problemą visuomenė žinotų ir suvoktų [1, p. 48].

1998 m. pavasarį Vilniuje vykusioje tarptautinėje konferencijoje, skirtoje šeiminių smurto problemoms spręsti, specialistas iš Suomijos labai išsamiai papasakojo apie savo šalies praktiką. Jis pabrėžė, kad smurtas turi būti matomas. Svarbu, kad moterys, patyrusios smurtą, visada rastų prieglobstį.

Šiuo metu Suomijoje įsteigta 12 regioninių kompanijų. Pasak Suomijos atstovo, smurtas šeimoje tikrai nėra asmeninis reikalas, į kurį negalėtų kištis pašaliniai asmenys, nes dažniausiai tik pašaliniai ir gali suteikti reikiamą pagalbą. Pasak susiklosčiusios praktikos, vyrai visada stengiasi pateisinti savo elgesį (pvz., buvau išgėręs). Suomijoje namai yra saugi vieta daugeliui vyrų, o ne didžiąjai daliai moterų. Pranešėjo teigimu, smurtautojai nėra mylintys partneriai, tačiau moterys vis tikisi, kad santykiai pagerės. Klausyti reikia, ne kodėl moteris nesiskiria su tokiu vyru, o kodėl vyras jai suduoda. Dažniausiai moteris bijo skirtis su smurtaujančiu vyru, nes jis grasina (mano nuomone, Lietuvoje didelė dalis moterų nepalieka smurtaujančių vyrų todėl, kad yra materialiai nuo jų priklausomos ir mano, jog nesugebės išlaikyti savęs ir vaikų). Konferencijos metu norėta paneigti mitą, jog moterims patinka, kai jas muša.

Tyrimai rodo, kad smurtautojas kenčia dėl savo elgesio. Smurto, pranešėjo nuomone, yra išmokstama. Suomijos tyrimų duomenimis, **smurtą patiria 90 proc. moterų ir tik 10 proc. vyrų. Suomijoje dirbama pagal tokią schemą:**

Policija gali įsikišti į šeimos konfliktą, sulaukyti smurtautoją. Policijos pareigūnams gali padėti ir krizių centro darbuotojai. Praėjus ne vėliau kaip dviem dienoms, susitinkama su smurtautoju, nes manoma, jog labiausiai terapija veikia, kai asmuo dar būna susijaudinęs. **Mobilusis centras** stengiasi bendradarbiauti su visomis įstaigomis. Labai svarbu įtikinti vyrą smurtautoją, jog problema slypi būtent jo smurtiniame elgesyje. Į šį centrą galima kreiptis visą parą – tai labai svarbu užkertant kelią tolesniam smurtui.

Terapijos tvarka tokia: grupę sudaro 8 vyrai, kuriuos prižiūri 2 gydytojai. Per 10 mėnesių surengiama 15 susitikimų. Taigi smurtautojams skiriama daug dėmesio ir stengiamasi visokeriopai jiems padėti. Alkoholikai arba narkomanai siunčiami į rehabilitacijos centrus.

Gydymo kurso metu gali būti numatomi susitikimai su žmona ir vaikais. Taigi yra galimybė padėti visiems šeimos nariams arba atskirai kiekvienam.

Jei auka pageidauja, gali kreiptis į policiją ir pareikšti kaltinimus. Aukoms pagalbą teikia psichologinės terapijos centras (taip pat grupinė arba individuali terapija), advokatai ir t.t.

Iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti, jog Suomijos institucijos skiria daug daugiau dėmesio pačiam smurtautojui, tačiau taip tikrai nėra. Šiuo atveju buvo norėta parodyti, kad labai svarbu dirbti ir su vyru, padėti jam suvokti savo smurtinį elgesį, jo priežastis bei užkirsti jam kelią. Antraip išlieka pavojus, jog smurtautojas ir ateityje smurtaus.

Manau, jog Lietuvos institucijoms tikrai yra ko pasimokyti iš kitų šalių praktikos, nes mūsų šalyje stengiamasi tik nubausti kaltininką, visiškai nesirūpinama jo psichine būkle.

Švedijos institucijos ir jų praktinė pagalba smurto aukoms

1998 m. Vilniuje vyko tarptautinė konferencija, kurioje dalyvavo ir specialistė iš Švedijos Anna Wergens. Pranešėja labai išsamiai papasakojo apie savo šalies institucijų patirtį sprendžiant tokio pobūdžio problemas.

Švedijoje veikia Kompensavimo ir paramos nusikaltimų aukoms institucija, kurioje A. Wergens dirba tyrėja. Ši agentūra yra pavaldi Švedijos teisingumo ministerijai. Agentūros darbuotojai domisi nusikaltimų aukų problema Europos Sąjungos šalyse. Pagrindinis jų tikslas – skleisti žinias tarp šalių, pavyzdžiui, kada ir kas gali tapti potencialiomis smurto aukomis.

Agentūra savo veiklą stengiasi plėtoti:

- aiškinti įstatymus aukoms ir kitiems suinteresuotiems asmenims (pvz., kaip gauti priklausomą kompensaciją);
- veikti teisėsaugos srityje (stengiamasi pakeisti visuomenės narių, ypač pareigūnų mentalitetą, kad su aukomis būtų elgiamasi kitaip);
- bendradarbiauti su įvairiomis aukoms padedančiomis organizacijomis;
- spręsti socialinės rūpybos klausimus;
- konsultuoti draudimo klausimais.

Kaip matome, Švedijos institucijų veikla yra gan plati, apima daugelį problemų, su kuriomis susiduria nuo smurto nukentėję asmenys.

Tačiau ir Švedijoje politika šiuo klausimu ne visada buvo tokia pažangi. Šioje šalyje aukomis pradėta rūpintis 1978 m., kai buvo priimtas pirmasis Švedijos įstatymas dėl paramos aukoms. 1985 m. išvardijamos priemonės, taikomos aukoms, o 1987 m. sudaroma konkreti programa dėl pagalbos suteikimo aukai. Pagrindinės šios programos nuostatos – advokato paslaugos nukentėjusiajam bei kompensacija dėl moralinės žalos atlyginimo.

Vėliau kasmet buvo stengiamasi tobulinti esamus įstatymus. Be to, buvo priimta keletas įstatymų, apibrėžiančių pačio smurtautojo padėtį, stengtasi supaprastinti pačią teismo proceso procedūrą, kad būtų lengviau įgyvendinti teisingumą.

Ir tik 1994 m. buvo įkurta anksčiau minėta agentūra, t.y. Švedijos kompensavimo ir paramos nusikaltimų aukoms institucija. Ši agentūra Europoje yra unikali. Kol šios agentūros nebuvo, moralinės žalos kompensavimo klausimas dažnai būdavo pamirštas. Dabar teisė gauti kompensaciją yra įteisinta įstatymo. Įvesta tokia kategorija kaip šeimos draudimas.

Įstatymas, sprenddamas klausimą dėl smurtaujančio asmens atsakomybės, iškelia ir tam tikrus reikalavimus, pavyzdžiui, nusikaltimas turi būti padarytas Švedijoje, asmens tautybė ir pilietybė nėra svarbi. Jei nusikaltimas padarytas kitoje šalyje, tai auka turi gauti kompensaciją.

Kompensacija yra mokama už medicinos paslaugas, už prarastas pajamas, skausmą ir moralinę žalą, visišką invalidumą, už žmogaus asmeninės laisvės suvaržymą bei asmeninio privatumo pažeidimą.

Kaip konkretų pavyzdį galima pateikti duomenis apie kompensacijos išžagino aukai sumą – ji gali siekti 25 tūkst. litų.

Šiuo metu Švedijoje veikia nemažai aukoms padedančių tarnybų. Prie jų priskiriamos įvairios nevyriausybinės organizacijos (veikiančios nuo 1985 m.) ir moterų prieglaudų, įsikūrusios policijos apygardose.

Kaip teigė pati Anna Wergens, šiuo metu Švedijoje aukų problemos sprendžiamos gana sėkmingai. Jos nuomone, aukos gerai informuojamos apie galimą pagalbą. Tačiau vis dar neišspręstas kompensacijų suteikimo klausimas, nes patys teisininkai tam neskiria reikiamo dėmesio.

Šiuo metu Švedijoje tokio pobūdžio problemos dažniausiai sprendžiamos civiline tvarka. Iš smurtautojo reikalaujama paramos, o vaikai gali būti atiduodami globoti kitiems asmenims. Šiuos klausimus turi teisę spręsti teismas.

Švedijoje, kaip Suomijoje ir JAV, numatoma galimybė smurtautojui gydytis nuo alkoholio arba narkotikų priklausomybės.

Olandijos institucijos, teikiančios pagalbą smurto aukoms ir jų artimiesiems

Olandijoje jau dvidešimt metų veikia **Mobili krizių brigada** [5, p. 3–10], kuri teikia skubią pagalbą šeimoms, atsidūrusioms krizinėse situacijose. Vienas pagrindinių šios brigados uždavinių – užkirsti kelią tolesniems kivirčams šeimoje ir taip apsaugoti vaikus bei tėvus. Ši brigada dirba ištisą parą. Tyrimais nustatyta, jog per metus **Mobili krizių brigada** vyksta daugiau kaip į 200 konfliktuojančių šeimų ir suteikia vidutiniškai apie 250 konsultacijų.

Kalbėdami apie „šeimą“, olandų specialistai turi galvoje bendrą gyvenimą vieno arba dviejų suaugusiųjų su vienu arba daugiau vaikų. Krize (šiuo atveju labiau tiktų vadinti šeimos santykių krize) laikomas toks laikotarpis, kai asmenys yra netekę pusiausvyros ir kai individualūs problemos sprendimo būdai bei socialiniai veiksniai yra nepakankami arba neveiksmingi.

Retai buvusių pusiausvyrą pavyksta atkurti remiantis tik savo jėgomis, todėl tenka ieškoti alternatyvių problemos sprendimo būdų. Tokiu atveju sistema atveria langą išorinei intervencijai (deja, neretai trumpalaikei), kuri suteikia galimybę teikti veiksmingą pagalbą.

Krizinės intervencijos tikslas – atkurti pusiausvyrą:

- užkirsti kelią tolesniam situacijos blogėjimui;
- pagal galimybes atkurti buvusią situaciją.

MKB: brigada ir jos veikla vietoje

Brigadą sudaro koordinatorius (psichologas), dirbantis 8 valandas per savaitę, ir 5 darbuotojai (socialinė psichiatrijos medicinos sesuo, psichologas arba pedagogas) – kiekvienas iš jų dirba po 20 valandų per savaitę. Šie žmonės dirba pamainomis ištisą parą, turėdami nuolatinį ryšį. Su koordinatoriumi galima susisiekti darbo valandomis. Jis koordinuoja visos brigados darbą, palaiko tiesioginį ryšį su brigados nariais ir besikreipiančiais asmenimis, taip pat su Amsterdamo įstaigomis, teikiančiomis pagalbą jaunimui.

Be to, brigadoje dirba 3 budėtojai (konsultantai), su kuriais darbuotojai gali bendrauti išvykę pagal iškvietimą.

Kaip jau minėjome, MKB svarbiausias tikslas – teikti skubią pagalbą atsidūrusiems krizinėse situacijose asmenims. Su šia brigada visada gali susisiekti Amsterdamo policija, terapeutai, psichinės sveikatos apsaugos tarnyba, įvairios tarnybos, teikiančios konsultacijas telefonu (tiek suaugusiems, tiek vaikams), psichiatrijos ligoninės ir greitosios pagalbos skyriai. Visos šios įstaigos praneša apie krizines situacijas ir prireikus iš karto vyksta MKB. Paprastai su MKB susitinkama policijos nuovadoje, kartais – ligoninės priėmimo skyriuje arba namuose.

Kaip rodo praktika, dažniausiai pagalba kreipiamasi vakare, naktį arba poilsio dienomis, t.y. tuo metu, kai neįmanoma susisiekti su kitomis pagalbą teikiančiomis institucijomis. Siekiant užkirsti kelią konfliktams, stengiamasi informuoti visuomenę apie kreipimosi į MKB galimybę.

Apskritai kalbant apie Olandijos, ypač Amsterdamo, krizių centrus, reikia pasakyti, jog šioje šalyje labai rūpinamasi vaikų, kuriems reikalinga globa, apsauga bei priežiūra. Nedarbo dienomis būtent MKB atstoja Koordinacinį punktą ir atlieka krizinę intervenciją bei gali surasti laikiną prieglobstį krizių centre, taip pat konsultuoja telefonu vaikų teisių pažeidimų klausimais.

Didelį susižavėjimą kelia Olandijos institucijų glaudus bendradarbiavimas kuriant krizinės intervencijos tinklą. Tačiau jokių būdu nereikėtų manyti, jog MKB turi neribotas teises: deja, ji negali veikti be šeimos sutikimo. MKB gali tik laikinai apgyvendinti vaiką kitoje vietoje, kur jis būtų prižiūrimas Vaikų apsaugos tarnybos.

Taigi būtų galima įvardyti **pagrindines problemų grupes**, su kuriomis susiduria MKB:

- problemos, susijusios su vaikų auklėjimu, nepriežiūra ir žiauriu elgesiu su jais;
- problemos, susijusios su paaugliais: dideli konfliktai, paauglių išvaymas arba bėgimas iš namų, piktnaudžiavimas alkoholiu arba narkotikais;
- specifinės imigrantų šeimų problemos;
- tėvų problemos, pavyzdžiui, skyrybos;
- problemos, kylančios katastrofų, vaikų nužudymų, išžagininimų ir kitais ypatingais atvejais.

Padėtį dažnai komplikuoja jėgos panaudojimas, alkoholizmas, vienišumas, finansinės arba socialinės krizės.

Pastaruoju metu MKB veikla pasikeitė: problemos, su kuriomis susiduria MKB, susijusios su visuomenės gyvenimo pokyčiais. Savo veiklos pradžioje MKB daugiau dirbo praktinį darbą, pavyzdžiui, teikė socialinę pagalbą ir ieškojo laikinos pastogės. Šiuo metu brigada stengiasi užkirsti kelią nepageidaujamiems padariniams, kylantiems dėl užpuolimų, piktnaudžiavimo narkotikais ir alkoholiu.

Taip pat reikėtų paminėti, jog dažniausiai brigada atlieka koordinatoriaus funkcijas tais atvejais, kai pagalbos suteikimo sistema negali kontroliuoti padėties ir nepajėgi rasti tinkamo problemos sprendimo būdo.

MKB veikla praktinėse situacijose

Trumpai apibūdinsime šios brigados veikimo principus. Užregistravus iš psichinės sveikatos priežiūros arba kitos įstaigos gautą pranešimą, trumpai pasitariama telefonu dėl veiksmų strategijos. Šeima aplankoma gana greitai (per pusvalandį). Dažnai saugumo sumetimais po-

kalbis vyksta policijos nuovadoje. Per pirmą vizitą labai svarbu konfliktuojančius asmenis nuraminti, išklaudyti juos, pabūti tarpininku, pasiūlyti praktinę pagalbą ir kitas paslaugas, kurios galėtų pašalinti krizę. Vaikas gali būti laikinai atiduodamas globoti kitai šeimai. Pasak brigados darbuotojų, trečdalis panašių atvejų sudaro atvejai, kai vaiką būtina apgyvendinti specialiuose vaikų namuose.

Kaip jau minėta, brigados darbuotojai dirba pamainomis, todėl pradedanti dirbti pamaina informuojama apie dienos įvykius, kurie dar kartą svarstomi kassavaitiniame susirinkime. Paprastai MKB šeimos reikalus tvarko ne ilgiau kaip savaitę.

Apibendrinant galima teigti, jog Amsterdame veikianti institucija tikrai atlieka nemažą praktinį darbą. Jos sukaupia patirtis būtų naudinga kuriant atitinkamas institucijas mūsų šalyje.

Išvados

Šeiminių smurtas ypatingas tuo, kad yra labai paplitęs, giliai įleidęs šaknis į socialinius santykius, tačiau visuomenė atkakliai vengia jį pripažinti ir tinkamai įvertinti. Norėdami nors kiek palengvinti šeiminių smurto aukų dalį, turime pirmiausia išmokyti įvardyti patį smurtą, padėti aukoms suprasti savo teises ir išmokyti jomis pasinaudoti. Turime mokytis iš tokių išsivysčiusių šalių kaip Vakarų Europos šalys ir JAV, kurios šiomis problemomis rūpinasi jau 25–30 metų.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad ir Lietuvoje būtų galima pritaikyti minėtų šalių institucijų patirtį atsižvelgiant į mūsų šalies socialinę ir ekonominę padėtį, tradicijas bei papročius.

Siame straipsnyje aprašytos idėjos ir programos, pavyzdžiui, prevencijos priemonių taikymas smurtautojui, visuomenės švietimo programos, institucijų veiklos reforma, kai kuriose šalyse jau sėkmingai įgyvendinamos. Anksčiau ar vėliau ir Lietuvai teks imtis šių priemonių, ypač turint galvoje jos siekį tapti Europos Sąjungos nare (šioje organizacijoje šeiminių smurtui skiriamas išskirtinis dėmesys). Todėl Lietuvos laukia ilgas ir sunkus kelias, pareikalausiantis daug lėšų ir pastangų. Suprantama, įgyvendinamos reformos dar nereiškia, kad šeiminių smurto problema bus išspręsta kartą ir visiems laikams. Tačiau ilgainiui šios priemonės padės pakeisti įsitvirtinusį visuomenės požiūrį į šeiminių smurto problemą, o svarbiausia suteiks aukoms galimybę reabilituotis bei išsivaduoti iš smurto.

Literatūra

1. **Cook J. R.** Rape in marriage. Cambridge, 1994. Kovos su buitiniu smurtu būdai: įvairių šalių patirties apibūdinimas/ J. Pečiūrienė ir kt. – Vilnius: Moterų informacijos centras, 1998.
2. **Violence by intimates: analysis of data, crimes and surveys.** – Washington, OJP, 1998.
3. **State Responses to domestic violence: current status and needed improvements / M. Beasley** ir kt. – Washington, Women, Law and development, 1996.
4. **The hidden health burden. Violence against women / A. German** ir kt. – Washington, 1994.
5. **Хукерт Э. А.** Пояснение деятельности мобильной кризисной бригады. Внутреннее издание RIAGG Амстердама С/ОУ. – Амстердам, 1995.
6. **Interneto puslapis.** www.famvi.com.

Prevention of domestic violence: experience of foreign countries

*Assistant B. Palavinskienė
Law University of Lithuania*

SUMMARY

For decades women/s organizations and government/s institutions in many countries have worked against family violence. Because of their efforts, violence against children and women has

recently been recognized as a legitimate human rights issue by the United Nations and by European Union.

Family violence is the big problem, and it is very difficult to solve it. The significant part of people in the world have suffered from beating, rape and other abuse in the family. However the societies in many countries use to pretend, that nothing happens. The police and other institutions usually do not recognize domestic violence as a serious crime. The majority of countries do not have complete strategy of combating family violence. But in some countries the effective measures were established. These measures, like developing of domestic violence legislation, „community intervention“ programs and common efforts of government and non-government organization may be useful for Lithuania, because this country, like many others, has no necessary experience of fighting against family violence.

